

УКРАЇНЦІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА (1991–2018 роки)

Віктор Кожухар, Катерина Кожухар

УДК 39(478=161.2)“20”

У статті розглянуто основні етнодемографічні та етнокультурні процеси в середовищі українців Молдови після здобуття Республікою незалежності: чисельність місцевого українського населення; етнокультурний стан українства в умовах політичних, економічних, соціальних і культурних трансформацій; розвиток наукових досліджень у галузі україністики; формування й поступ українського літературного процесу; діяльність Бібліотеки імені Лесі Українки; внесок художників українського походження в образотворче мистецтво Республіки Молдова; роль аматорських художніх колективів у збереженні української культури; становлення й розвиток українського громадського руху; здобутки і проблеми місцевих українських ЗМІ та ін.

Ключові слова: українці Республіки Молдова, етнічна свідомість, матеріальна і духовна культура, українська складова в освіті, українськомовні ЗМІ.

The main ethnodemographic and ethnocultural processes in the Ukrainians diaspora after the independence gaining by the Republic of Moldova are considered in the article. It includes the quantity of local Ukrainian population; the ethnocultural state of Ukrainian society in the conditions of political, economic, social and cultural transformations; scientific investigations development in the field of Ukrainian Studies; formation and development of the Ukrainian-language literary process; the activity of Lesya Ukrainka library; the contribution of the artists with Ukrainian origin to the Fine Art of the Republic of Moldova; the significance of amateur artistic groups in the Ukrainian culture preservation; formation and development of the Ukrainian public movement; achievements and problems of the local Ukrainian-language media, etc.

Keywords: Ukrainians of the Republic of Moldova, ethnic consciousness, material and spiritual culture, Ukrainian component in education, Ukrainian-language media.

В етнічному та культурному різноманітті Республіки Молдова яскравою самобутністю і глибоким корінням вирізняються українці — другий за чисельністю етнос після титульного.

Історичне коріння, чисельність, розселення

Не заглиблюючись у проблему історичних витоків місцевих українців, хвиль і напрямків міграцій, взаємин з титульним етносом, зауважимо лишень, що українське населення в Республіці Молдова має давні історичні корені, які сягають сивої давнини. За даними істориків, археологів, антропологів і представників інших наук, на Карпато-Дністровських землях з кінця V ст. н. е. проживали слов'янські племена антів і склавинів. З кінця VII — IX ст. на території Дністровсько-Прутського межиріччя існувала слов'янська культура — лука-райковецька, а з X ст. в північній частині Дністровсько-Прутського межиріччя — давньоруська (уличі й тиверці, які проживали на

Подністров'ї, входили до складу Давньоруської держави) [15; 17]. Починаючи з XII ст., слов'яни півночі Молдови відомі під ім'ям «русини» (руснаки, рутени), вони, на думку авторитетних дослідників, відіграли важливу роль у формуванні Молдовського князівства. У середині XIV ст. русини склали 39,5 % усього населення. На подальше формування українців Молдови суттєво вплинули міграційні процеси та насильницьке переселення під час війн [див.: 6; 15; 19; 21 та ін.].

На сучасному етапі, згідно з переписом 2004 року¹, у Республіці Молдова (без лівобережних районів) проживає 282 198 українців, що становить 8,4 % усього населення Правобережжя [9]. Відповідно до даних адміністрації невизнаної ПМР, чисельність населення Придністров'я, за переписом 2004 року, становила 555 500 осіб, з них українців — 159 984 особи, тобто 28,8 % [7]. Таким чином, загалом у країні мешкає понад 440 тис. українців. Найбільше їх проживає в північних

районах — Бричанському (21,4 % загальної кількості населення), Глодяньському (19,55 %), Дондюшанському (12,7 %), Єдинецькому (19,76 %), Окницькому (30,70 %), Фалештському (11,86 %), Флорештському (8,97 %), а також у лівобережних — Дубосарському (28,29 %), Кам'янському (42,55 %), Рибницькому (45,41 %), Слободзейському (21,70 %). Ці райони відносяться до місць компактного проживання українців у Республіці. Крім того, значна їх кількість зафіксована і в центральних районах — Каларашському (3,8 %), Криулянському (3,72 %), Ново-Аненському (8 %), Орґеєвському (3,9 %). Не менше українців у південних районах Республіки — Кагульському (6,6 %), Тараклійському (6,1 %) і в АТО Гаґаузія (3,2 %). У великих і малих містах Молдови частка українського населення також досить вагома: у Кишиневі вона складає 8,28 %, у Тирасполі — 32,97 %, у Бендерах — 17,83 %, у Єдинцях — 19,4 %, у Бричанах — 44,3 %, у Кагулі — 11,04 %, у Дрокуї — 15,66 % [9].

У розвитку української спільноти в Республіці Молдова за часів незалежності умовно можна виділити три періоди:

1. Період самоусвідомлення (1989 — середина 1990-х років) позначений пробудженням етнічної свідомості місцевого українського населення. У цей період було закладено підвалини законодавства в галузі захисту прав української національної меншини, що дало поштовх до появи перших українських громадських організацій, навчальних закладів, де запроваджували вивчення рідної мови. Відбулося заснування Відділу історії, культури і мови українців Молдови в Інституті національних меншин Академії наук Молдови, відкриття кафедр української мови в Бельцькому державному університеті ім. А. Руссо, Тираспольському державному університеті ім. Т. Шевченка та Липканському педагогічному коледжі, Бібліотеки ім. Лесі Українки, започаткування україномовних програм на Національному радіо і телебаченні, українських часописів, самодіяльних творчих колективів тощо [див.: 9; 17; 19; 20].

2. Період ствердження етнічних цінностей (середина 1990-х — 2010 роки) характеризується подальшим удосконаленням законодавства, приєднанням Республіки до міжнародних правових актів у царині захисту національних меншин [9; 17; 24]; комплексним дослідженням історії, мови і культури українців краю, проведенням перших експедицій в українські села Молдови, виданням наукових праць, фольклорних збірників [1; 6; 9—13; 18—20; 23—25]; зародженням літературного процесу, друкуванням перших художніх творів українською мовою, авторами яких є місцеві українці [10; 11; 20]; розбудовою мережі навчальних закладів з вивченням української мови, розроблянням (з урахуванням мовної ситуації) власного науково-дидактичного забезпечення з рідної мови, літератури, історії і культури українців Молдови [див.: 17; 19; 20]; збільшенням кількості етнокультурних громад, їх активною роботою щодо збереження і розвитку української культури, мови, церкви тощо [18—21] ².

3. Однак починаючи з 2010 року ми спостерігаємо спад активності, інертність, **топтання на місці**, вагання і зневіру значної частини українців, втрату багатьох здобутків, найперше в галузі освіти [17; 19]. Цю правду, останнім часом на тлі складних політичних колізій відбувається громадянська мобілізація українців, насамперед півночі РМ, які першими стали на захист суверенітету, відкрито виступили проти уніонізму й намагання окремих політичних сил знищити Республіку Молдова як незалежну державу. Вочевидь, ми є свідками нового пробудження і піднесення самосвідомості українців Молдови.

Тож які вони, українці Республіки Молдова на початку ХХІ ст.? За висновками професора Т. Кияка, на межі тисячоліть «для більшої частини українського етносу Молдови притаманною» була «перехідна форма <...> етнічного самоусвідомлення, тобто та стадія духовно-культурного розвитку, головними властивостями якої є збереження певних рис українського менталітету, традицій, звича-

євості, культурної самобутності та інстинктивної зацікавленості у пізнанні свого родо-воду» [19]. Таке становище було спричинене низкою взаємопов'язаних факторів, насамперед державною політикою щодо української національної меншини, її культури і мови, власне, нехтуванням нею в ті періоди, коли Молдова перебувала у складі інших держав — СРСР, королівської Румунії, царської Росії, а ще раніше — Оттоманської імперії. Відокремлені від основного етнічного масиву іншою етнічною більшістю або покриті нею, українці були обмежені в контактах зі своїми «однокрівцями» і «материковим масивом», унаслідок чого з'явилася певна соціопсихологічна диспозиція, формування комплексу меншовартості, трансформації в етнічній і мовній ідентифікації: «*Ми не українці, українці живуть в Україні, а ми хохли. Наша мова хохляцька, тецканська, стурзовська, братушанська, воронківська, гулянська*» (за назвою населеного пункту). Академік К. Попович слушно зауважив із цього приводу: «Забитий, загнаний у кут соціального безправ'я, український селянин був змушений змиритися з тим, що він “хохол”, тобто дитя невизнаної етнічної групи, мова якої нікого не представляє, а тому і взагалі не вимагає ніяких прав і поваги» [10, с. 6–7]. Характеризуючи українську спільноту Республіки наприкінці ХХ ст., він писав: «Це одна з найбільших українських діаспор у світі і друга за кількістю етнічна група (після молдован) у республіці. Разом з тим — це етнос, який має найбільш тривалі історичні традиції дружніх контактів і спільного мешкання з молдавським населенням. На жаль, парадокс полягає в тому, що протягом всієї історії краю процесом духовної культивування менше всього було охоплене саме місцеве українське населення. На сьогоднішній день це найчисельніша, а разом з тим єдина в республіці етнічна громада, яка не має добре підготовленої і згуртованої інтелігенції, не мала і не має свого театру, літератури, публіцистики, мистецтва, освіти — всього того, що складає духовне вогнище нації» [12, с. 4]. Як наслідок, українці змушені були шукати

інші шляхи для розвитку свого культурного потенціалу, насамперед у межах традиційно-побутової культури. А **етнічна культура** не-заперечно є однією з найважливіших етнодіференціуючих ознак етнічної спільноти.

Як свідчать наші дослідження, саме матеріальна і духовна культура місцевого українського населення зберігала ще до середини ХХ ст., а багато в чому і донині, загальноукраїнську основу. Це виявляється в житлі й житловому комплексі (особливостях забудови, інтер'єрі, оздобленні тощо), господарстві, їжі та харчуванні, одязі — власне в усіх галузях матеріальної культури. Цінні національні артефакти донині є атрибутами повсякденного буття сільського українського населення Молдови: домоткані килими, які місцеві українці називають *кіліми, веретки, налівники, паратарі, розбої, скорци* тощо. Вишиті й ткані *рушники*, серветки, доріжки, фіранки, які прикрашають вікна, двері, ікони, рамки сімейних фото, та багато інших унікальних виробів ми зафіксували не тільки в домівках місцевих українців, а й у сільських і шкільних музеях, де зберігаються також зразки національного одягу і взуття (*вишиті чоловічі й жіночі сорочки, чугаї, гачі, мишини, кожухи, постолы* тощо). У цих зібраннях чи не найкраще представлено різноманітні за своїм призначенням та матеріалом посуд і начиння українців (*миски, полумиски, цєбри, банякі, коновки, куфлята, близнюкі, горнята, гладущі, глеки, гаваноси* та ін.). Значний інтерес викликають у досліджених нами колекціях сільськогосподарські знаряддя праці, різноманітний реманент. Усе вище перераховане має українську вкоріненість, що виявляється, зокрема, в українських назвах, здебільшого регіональних, а також демонструє активні міжкультурні, міжетнічні контакти, переважно українсько-східнороманські [1; 5; 6; 17; 18; 21].

Що стосується духовної культури, то, розвиваючись в умовах іноетнічного середовища і значною мірою законсервувавшись, вона, за визначенням наших колег зі Львова, О. Харчишин і Н. Пастух, виявляє дивовижну стій-

кість у збереженні етнічного українського начала [8; 19]. Наші останні дослідження, а також розвідки колег з України засвідчують збереження на теренах Молдови і на початку ХХІ ст. численних фольклорних жанрів, зокрема і таких унікальних, як пісні-парованки, що повністю зникли в Україні [8; 19 та ін.]. Найбільш життєстійкими виявилися обряди зимового календарного циклу. Зокрема, святвечірні обряди, різдвяні й новорічні обходи (особливу розмаїтість спостерігаємо в обрядах маланкування). Значною мірою збереглися родинні звичаї та обряди. І якщо українське весілля підпало під суттєву нівеляцію, особливо в північних і центральних районах, то, скажімо, поховальний обряд демонструє неабияку стійкість, хоча також зазнав впливу молдовської традиційної культури [1; 3; 10; 17–19; 23]. Усі ці й багато інших елементів матеріальної та духовної культури є яскравим виявом збереженої донині української етнічної самосвідомості в Молдові.

Ми, на відміну від деяких дослідників, переконані, що **українська мова** нарівні з історичною і культурною спадщиною є одним з головних проявів етнічної самосвідомості, своєрідним її маркером, чинником, що об'єднує людей, які вважають себе українцями. Вона — один з найважливіших об'єктивних факторів збереження етносу та його подальшого розвитку, особливо в умовах іноетнічного й іншомовного оточення, адже впливає на мовну та етнічну свідомість і багато в чому визначає колективне несвідоме, а відтак відіграє основну роль в етнодиференціації українців Молдови [див.: 2, с. 42–45; 4; 6; 21 та ін.]³.

До набуття Республікою Молдова незалежності українці були позбавлені можливості вивчати літературну форму рідної мови, українську літературу і культуру. У більшості випадків навчання в доуніверситетських освітніх закладах провадилося виключно румунською чи російською мовами. З 1991–1992 навчального року в початкових школах, гімназіях, ліцеях почали запроваджувати вивчення української мови і літератури як окремого предмета,

а з 2003–2004 років — предмета «Історія, культура і традиції українського народу» (у 1–9 класах). Липканський педагогічний коледж готував вихователів для дитячих садочків, а Бельцький і Тираспольський університети — учителів української мови та літератури [див.: 17; 19; 21 та ін.].

У середині 1990-х років було зафіксовано найбільшу кількість навчальних закладів (71), де вивчалася українська мова. Три з них мали статус шкіл з українською мовою навчання. У 2017–2018 навчальному році в Республіці залишилося лише 24 навчальні заклади, де викладають українську мову як окремий предмет, і жодного з українською мовою навчання. Розформовано кафедру української мови в Бельцькому державному університеті, де на відділенні «Українська мова і література» навчаються тільки 4 студенти. У 2014 році Липканський педколедж було перепрофільовано, і підготовка вихователів дитячих садків українською мовою більше не провадиться. Український компонент у дитячих садках в українських селах Молдови відсутній. Усе перераховане підриває українське коріння етносу і сприяє активній русифікації молодого покоління, адже мовою навчання продовжує залишатися російська.

Наукові дослідження в галузі україністики

У 1991 році в Інституті національних меншин Академії наук Молдови було створено Відділ історії, мови та культури українського населення Молдови⁴, який розпочав цілеспрямовано і комплексно вивчати історію, етнологію, фольклор, літературу, мову місцевих українців. Директора Інституту академіка Академії наук Молдови, академіка Вищої школи України Костянтина Поповича (1924–2010) по праву вважаємо засновником українознавства в Республіці. Хоча підвалини були закладені десятками попередників, однак тільки з 1991 року можна говорити про україністику як окремий напрямок академічних досліджень у РМ.

У 2016 році Сектор відзначив 25-річчя діяльності. Упродовж цих років комплексно вивчалися магістральні напрямки, які втілювалися у фундаментальних темах: «Історія українців Молдови» [див.: 6; 15; 17; 20; 21]; «Етнологія українців Молдови» [див.: 1; 3; 5; 6; 17–21]; «Українська мова в Молдові» [1; 4; 6; 17–21; 24]; «Фольклор українців Молдови» [1; 10–12; 18; 20; 23]; «Українсько-молдавські літературні зв'язки» [11; 12]; «Українська художня література в Молдові» [10; 11]; «Національна самосвідомість і соціально-економічні умови розвитку українців Молдови» [6; 15; 17; 19–21; 25] та ін.

В. Степанов захистив докторську (габілітатську) дисертацію на тему «Українці Молдови. Вплив етнодержавної законотворчості, державних установ і відомств, етнокультурного середовища на збереження і розвиток ідентичності», за результатами якої видрукував монографію [19]. В. Дам'ян захистив дисертацію на тему «Еволюція військово-політичного впливу запорозького козацтва на зовнішню політику Молдовського князівства (друга половина XVI ст.)» [2]. Результати досліджень співробітників Відділу висвітлено в численних працях [див.: 6; 20; 21; 25 та ін.]. Багатий доробок залишив академік К. Попович (понад 500 публікацій, 40 з яких — монографії, нариси і романи) [10–14; 22].

Сектор «Етнологія українців» Інституту культурної спадщини Академії наук Молдови проводить неабияку роботу для увічнення пам'яті К. Поповича, вивчення його спадщини. Одним з напрямків цієї роботи є проведення, починаючи з 2012 року, щорічних Міжнародних наукових читань пам'яті академіка за участю вчених, зокрема, з Молдови та України. Результати наукових форумів відображені в збірниках наукових праць «Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки» [17–19] та відгуках і рецензіях на них. Кожен із зазначених томів розпочинається розділом, присвяченим науковій, художній, публіцистичній спадщині академіка [14; 17–19; 21; 22 та ін.]. В інших розділах висвітлюються різнопланові проблеми історії, етнології, фольклору україн-

сько-молдовського порубіжжя, етнопсихології, етнологістики, діалектології, етнологічної літератури, лінгводидактики⁵.

На хвилі відродження в 1990-х роках заявили про себе і перші таланти **української оригінальної літератури** в Молдові. Піонером літературного процесу був член спілок письменників Молдови, України та Росії академік К. Попович, який ще 1983 року видрукував свій перший роман «Бентежний світанок» в Ужгороді, друге видання, у Кишиневі, було здійснено 2009 року. Наступні два романи — «Скривдені долі» (2001, 2009) і «На крутих перегонах» (2007, 2009) — побачили світ у Молдові. Вони склали поліфонічну трилогію, у якій масштабні зображені історичні події в Бессарабії на зламі епох.

Уперше українською мовою в Республіці були видані вірші Зінаїди Гурської у двомовній збірці «Колокол души» (1993). Згодом були видрукувані книги Оксани Медведенко «Струни серця» (2002), «Євшан — зілля надії» (2010), Інни Кравчук «Журба закоханої долі» (2007), Людмили Линдюк «Пісня пензля», «Берегиня» (2006), Світлани Лозинської «Перепілка з подільського поля» (2008), «Я з краю подолінних нив» (2013), «Слід на землі», «Дорога на Лемківщину» (2016), «А у нас в Михайлівцях» (2017), Юрія Дячука «А я живу — мені цікаво» (2006), поема «Веремія чи слово про гетьмана Івана Мазепу» (2014), З. Гурської «Это жизнь» (2009), Євгенія Осередчука «П'ять сторінок життя» (2009), «Обрій» (2017), Ніни Авідон «Чудо-райдуга. Для малечі, про малечу» (2013) та ін.

Початки вивчення літературного процесу також заклав академік К. Попович [див.: 10; 11 та ін.], а Бібліотека ім. Лесі Українки сприяла популяризації української літератури.

**Внесок художників
українського походження
в образотворче мистецтво
Республіки Молдова**

Професійні художники — українці вписали яскраві сторінки в історію розвитку образо-

творчого мистецтва Республіки Молдова. Ще в першій половині минулого століття мистецтво Бессарабії прославили заслужені діячі мистецтв Олександр Фойницький і Євген Мерега, автор графічних робіт «Весна», «Кіцканські заплави», «Портрет молдованина».

У середині ХХ ст. образотворче мистецтво Молдови збагатила плеяда художників українського походження. Народний художник Молдови Костянтин Лодзейський створив серію ескізних декорацій до вистав «Мандрівники в Молдові», «Серце Домніка», «Кйоджинські суперечки». Неабияку популярність у нашій країні і далеко за її межами отримали живописні та графічні роботи Володимира Моцканюка і заслуженого діяча мистецтв Республіки Віктора Коваля, автора «Чадирлунзьких мотивів» і серії робіт «Ритми Молдови». Не менш широко відомі імена Георгія Остапенка, Юрія Теличка, Петра Мудрака, які зображали у своїх творах красу молдовської та української земель і їх людей.

Об'єднані любов'ю до великого мистецтва і творчого пошуку, більше ста художників українського походження і майстрів декоративно-прикладного мистецтва створили 1994 року Благодійний фонд художників і українських народних майстрів «Відродження», який очолив член спілок художників Республіки Молдова та України, заслужений діяч мистецтв обох країн Євген Осередчук. Члени фонду, багато з яких досягли вершин розвитку професійної майстерності в різних галузях мистецтва — живопис, графіка, скульптура, ужиткове мистецтво, фотографія та інші, своїми творами, численними виставками і презентаціями прославили Молдову й були удостоєні високих нагород.

До когорти видатних художників належить народний художник Молдови Леонід Григорашенко. У його творчості особливе місце посідають мотиви ратної боротьби молдовського й українського народів з турецькими і татарськими завойовниками. У полотнах «Взяття Бендер Северином Наливайком», «Смерть Тимоша Хмельницького», «Богдан Хмель-

ницький зустрічає тіло сина» йому вдалося з історичною достовірністю зобразити участь у цих подіях українських козаків.

До цієї плеяди належать також талановиті художники — педагоги Кишинівського республіканського художнього коледжу ім. А. Племедяле Ігор Нечитайло, який оспівав дивовижну красу української природи в картинах «Карпатське село», «В Карпатах» та інших, і Станіслав Бабюк, який майстерно зобразив молдовські пейзажі в полотнах «Жнива», «Дністровські береги» та багатьох інших.

Республіка Молдова й Україна високо оцінили досягнення художників-українців. За вагомий внесок у розвиток мистецтва звання заслуженого діяча мистецтв було присвоєно Олексію Колибняку, що працює в техніці книжкової графіки та офорта; Семену Одайнику — провідному геральдисту РМ, автору ескізів і моделей державних нагород, орденів і медалей Молдови; Олександрю Хмельницькому — художнику-графіку, автору ілюстрацій до творів В. Александрі та серії портретів письменників; Борису Широкограду, який прославився як автор плакатів у роки Другої світової війни; Євгену Осередчуку — автору графічних робіт «Дума про Україну», «Захар Беркут», «Митрополит Петро Могила» та інших; Петру Герману — творцю серії скульптур Т. Шевченка, Лесі Українки, Я. Олійника та інших; художнику-карикуристу Миколі Датию та багатьом іншим. Світове визнання отримала художниця-керамістка Світлана Пасічна, удостоєна Золотої медалі Президента Італії, численних нагород, зокрема золотих медалей на виставках-конкурсах у Франції, Італії, Японії та інших країнах.

Окрім названих, молдовську й українську тематику відображено в роботах багатьох інших художників фонду «Відродження». Це відомі твори: «Витоки Дністра», «Покуття» М. Тихончука, «Тарасова гора. Седнів» В. Манчука. На особливу увагу заслуговують ілюстрації до академічних видань молдовського й українського фольклору Леоніда Нікітіна, його ж ілюстрації до творів класиків україн-

ської літератури: «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького, «Захар Беркут» І. Франка, віршів Т. Шевченка та багатьох інших.

Майстерно проілюстрував роман П. Загребельного «Роксолана» Я. Олійник. Оригінальністю задуму і втілення вирізняється керамічний посуд «Півні», «Смородина» С. Красножона. Захоплення викликають мальовничі витвори художника-примітивіста О. Семерні «Вечірні дзвони», «Чорнобиль» та фотороботи І. Кібзія «Мати», «Вітряк» та багато, багато інших.

Видані в Республіці підручники з української мови та літератури (для 1–6 класів), а також з історії, культури і традицій українського народу (для 1–2 класів) проілюструвала талановита художниця, мультиплікатор Ганна Євтушенко. Вона ж є художником-ілюстратором багатьох підручників з румунської та російської мов, дитячого журналу *Alunel*, низки творів сучасних письменників і класиків румунської літератури. Л. Нікітін працював над художнім оформленням підручників з української мови та літератури для старших класів гімназії. Олена Лешку, що представляє також книжкову графіку, є автором ілюстрацій до художніх творів для дітей, а також академічного видання молдовських, українських, вірменських, циганських і російських казок.

Високе визнання отримали роботи художника Івана Бельдія, чії скульптури, що уособлюють види мистецтва — «Живопис», «Графіка», «Скульптура», «Декоративно-ужиткове мистецтво», — прикрашають фасад виставкового залу *Brîncuș*. Не менш відомі й роботи сучасників, зокрема М. Статного, В. Паламарчука, В. Бакіцького, Л. Шевченка, Ю. Будяк-Руссу, твори яких представлені в галереях як Республіки Молдова, так й інших країн світу.

Художники українського походження збагатили мистецьку палітру Республіки Молдова яскравою етнічною тематикою, самобутніми мотивами, оригінальними ідеями і талановитим їх втіленням у різних жанрах, техніках та напрямках [див.: 18; 20].

Справжньою подією в культурному житті українців Молдови стало встановлення меморіальних дощок І. Нечую-Левицькому, М. Коцюбинському, Марку Вовчку, М. Гоголю, Лесі Українці в навчальних та інших закладах, що носять їхні імена, а також трьох пам'яток Великому Кобзареві — бюстів Т. Шевченка в м. Бельці (2003), Кишиневі (2006) та Кам'янці (2014).

Варто згадати про пам'ятник першій демократичній Конституції Пилипа Орлика в Бендерській фортеці, а неподалік від нього — пам'ятник зачинателю нової української літератури І. Котляревському.

Самодіяльні творчі колективи

Незважаючи на те що в Республіці немає професійних творчих колективів, аматорських — чимало. Саме завдяки ним зберігається фольклор, наше слово, наша дума, помисли і сподівання. Це такі відомі в Республіці та поза її межами колективи, як народний ансамбль «Червона троянда» (с. Мусаїт Тараклійського р-ну), «Журавка» (с. Ферапонтіївка, АТО Гагаузія), «Мрія» (с. Григорівка Каушанського р-ну), творчий колектив учнів Унгурської гімназії «Калинонька», історико-етнографічний клуб «Роксолана» при Липканському коледжі, ансамбль «Барвінок» (м. Сороки), творчий колектив «Веселка» (керівник — Г. Головка), «Селянка» (с. Ставчени, мун. Кишинів), «Родина» (худ. керівник — І. Деркач), «Хрустовчанка» (с. Хрустове Кам'янського р-ну), «Стожари» (м. Григоріополь), «Світозари» (м. Дністровськ), «Козачі серця» (м. Слободзея), «Вербиченька» (с. Маяк), «Джерела» (м. Тирасполь), «Чорнобривці» (м. Дубосари) та багато інших. У Придністровському регіоні 14 років поспіль проводять Республіканський конкурс-фестиваль «Пшеничне перевесло», започаткований 2003 року з метою збереження і популяризації української народної пісні.

Україномовні ЗМІ

На Національному радіо і телебаченні Молдови українською мовою виходять в ефір

радіожурнал «Renaştere — Відродження» та програма «Світанок», які стали своєрідним літописом життя українців краю. Серйозною проблемою залишається брак періодичних видань як на республіканському, так і на місцевому рівнях. Регулярно виходить друком тільки газета «Гомін» (Рибниця). Три роки тому припинилося видання єдиної україномовної газети «Рідне слово» (м. Бельці), а також її електронної версії. Життя часопису молодіжної спілки «Злагода» вичерпано кількома номерами [20].

Український етнокультурний рух

Біля його витоків стояли люди, які одними з перших усвідомили необхідність самоорганізації української громади краю задля збереження ідентичності, культури, звичаєвості й розвитку українського шкільництва та наукових досліджень українців Молдови.

Нині діють 9 республіканських етнокультурних організацій: Товариство української культури в РМ (президент — О. Ф. Майстренко), Українська громада в РМ (голова — М. К. Олійник), Спілка українців Молдови (С. Г. Мислицька, з 2017 р. — М. Мазурян), «Просвіта» (Г. М. Рогова), Жіноча громада українок Молдови (В. С. Морару), Благодійний фонд художників і українських народних майстрів (Є. П. Осередчук), Спілка українців Молдови «Заповіт» (М. І. Крижанівський), Українська асоціація «Квітучий край — Plai infloritor» (голова — заслужена артистка РМ О. Тер) та Молодіжна асоціація «Злагода» (Д. Лекарцев). Крім того, у столиці працюють дві міські громади — «Барвінок» (М. Мазурян) та Українська громада ім. П. Могили (В. Кожухар).

У Придністровському регіоні також активну діяльність провадить низка організацій: Товариство української культури ім. О. Бута (П. Богущкий), «Вітчизна» (В. Ткаченко), «Червона калина» (А. Коханова), українська організація «Міжнародний фонд "Співробітництво"» (В. Фоменко) та ін.

Усі громади тісно співпрацюють з державними освітніми і культурними установами,

політичними партіями та громадськими неурядовими осередками Молдови, України, міжнародними організаціями Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки тощо. За ці роки було реалізовано сотні проектів і проведено тисячі культурно-освітніх заходів.

Силами Товариства української культури було піднято з румовища храм Святого Рівноапостольного князя Володимира, створено Українську недільну школу ім. Святого Паісія Величковського, музей «Українці в культурі Молдови», відкрито два погруддя Т. Шевченка (у м. Кишиневі та м. Бельці), погруддя і музей Ольги Кобилянської в с. Унгри Окницького району, організовано сотні концертів провідних хорових і вокальних колективів України, серед яких Черкаський народний хор, гурт «Сусіди», тріо «Мареничі», «Росава», ансамбль бандуристок «Мальва» та багато інших. Більше 10 років Товариство української культури проводить Республіканський конкурс читців «Славимо Тебе, Тарасе».

Сотні виставок художників і народних майстрів організував Благодійний фонд за керівництва Є. Осередчука. Наукові симпозиуми, зустрічі з поетами й письменниками, екскурсії і фестивалі організовує Громада ім. П. Могили. Жіноча громада українок Молдови започаткувала щорічне відзначення Дня матері, Міжнародного дня вишиванки, вшанування жертв Голодомору та ін. О. Тер — ініціатор і організатор міжнародних фестивалів «Plai Natal — Рідний край», «Мерцишор — в дарунок жінці», «Різдвяні зустрічі з Оленою Тер» та ін. Унікальний музей-театр Т. Шевченка в Тирасполі створив В. Фоменко. Українські громади цього регіону десятки років поспіль проводять республіканські фестивалі-конкурси «Пшеничне перевесло», «Шевченківський березень». Значну увагу громади приділяють видавничій справі. Завдяки їхнім зусиллям вийшли друком книги, присвячені історії та діяльності окремих товариств, художні твори і наукові праці [16–18; 20; 21; 25].

Висновки. Попри те що від часу проголошення незалежності до 2018 року кількість

українців у Республіці Молдова зменшилася ледве не на 200 тис. осіб, а самосвідомість значної їх частини характеризується певною амбівалентністю, українська спільнота краю здійснила стрімкий прорив у своєму розвитку в багатьох галузях — освіті, науці, літературі, культурі, ЗМІ, громадському русі тощо.

Складні соціально-економічні та політичні процеси останніх років, масова міграція негативно вплинули на етнічні процеси в середовищі українців. Найбільших втрат зазнало українське шкільництво. А руйнація української складової в освіті неминуче негативно вплине на подальший розвиток українства в Молдові.

Примітки

¹ Посилання на перепис 2004, а не 2014 року зумовлений тим, що фахівці вважають дані останнього неповними і занадто тенденційними, такими, що не відображають справжньої демографічної ситуації.

² В. Степанов відтинок часу між 2000 та 2010 роками розглядає як окремий період, який він називає «відлигою», пов'язуючи його з такими знаковими подіями, як розробка і прийняття Концепції національної політики, створення дієвого Центру меншин, пошуки механізмів ратифікації Хартії регіональних мов чи мов меншин, активізація співпраці з міжнародними організаціями тощо [див.: 19].

³ Докладніше про особливості функціонування української мови в РМ, проблеми шкільництва, літературний процес ідеться у статті К. Кожухар «Українська мова в Республіці Молдова; з глибини віків до сьогодення».

⁴ Нині – сектор «Етнологія українців» Центру етнології Інституту культурної спадщини Академії наук Молдови, у якому працює 3 наукових співробітники (у середині 1990-х років працювало 10 науковців і 2 лаборанти).

⁵ Окрім згаданих праць Л. Горошко, Н. Пастух, Я. Тараса, О. Харчишин та інших, інформація про окреслені питання висвітлюється в розвідках [3; 4; 18; 19].

Джерела та література

1. В земле наши корни. История, традиции и фольклор сел Дану, Николаевка и Каменкуца Глодянского района. Исследования и материалы / [Попович К. Ф. (гл. ред.), Кожухарь Е. С., Кожухарь В. Г., Мироненко Я. П., Панько В. Д.]. Кишинев : Ştiinţa, 1997. 200 с.

2. Дамьян В. Украинское казачество в политической истории Молдавского княжества (вторая половина XVI в. – начало 80-х гг. XVII в.) : дис. ... канд. ист. наук. Кишинэу, 2007. 174 с.

3. Ежегодник Института межэтнических исследований Академии наук Республики Молдова. Кишинев, 2000. Т. 1.

4. Ежегодник Института межэтнических исследований Академии наук Республики Молдова. Кишинев, 2002. Т. 3.

5. Ежегодник Института межэтнических исследований Академии наук Республики Молдова. Кишинэу, 2005. Т. 4.

6. Кожухар В. Україністичні студії в Республіці Молдова. VIII Міжнародний конгрес україніс-

тів. Українознавство. Освіта. Збірник наукових статей. Частина перша / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; МАУ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2017. С. 151–163.

7. Крамаренко И. Оглашены предварительные итоги приднестровской переписи населения. URL : <http://www.olvia.idcnet.com/o137-09-05.htm>.

8. Пастух Н., Харчишин О. Традиційний фольклор українців північної Молдови: актуальність та специфіка дослідження. *Народна творчість та етнографія*. 2009. № 2. С. 40–46.

9. Перепись населения 2004 г. Демографические, национальные, языковые, культурные характеристики. Статистический сборник. Кишинев, 2006. Т. 1. С. 52–89.

10. Попович К. Ф. А в пісні – кохання і розпач, відгомін буремних подій, надія і віра в прийдешнє. *Співає Стурзовка. Збірка українського та молдавського фольклору села Стурзовка Глодянського району Молдови*. Кишинів : Tipografie Academie de Ştiinţe, 1995. С. 3–21.

11. Попович К. Ф. Нариси українського фольклору та художньої літератури Молдови. Кишинів : Бізнес-еліта, 2007. 609 с.

12. Попович К. Вибрані твори = Scrisori alese. Chişinău : Elan Poligraf, 2008–2010. Vol. 1–16.

13. Попович К. Ф. Сторінки літопису (до українсько-молдавських фольклорно-літературних взаємин і проблем історії та самобутності українців Молдови). Кишинів : Парагон, 1998. 242 с.

14. Попович К. Ф. Український театр на Кишинівській сцені / [ред. К. С. Чернега (Кожухар)]. Chişinău : Ştiinţa, 1995. 216 с.

15. Степанов В. Грани идентичностей. Этно-гражданские процессы в среде национальных меньшинств Республики Молдова на примере украинского населения (1989–2009 гг.). Chişinău : Elan-inc., 2010. 596 с.

16. Українська палітра Молдови = Paleta ucraïneană a Moldovei = Ukrainian Palette of Moldova / alcăt.: Evgheni Oseredciuc. Chişinău, 2006. 176 с.

17. Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки. Міжнародні наукові читання пам'яті академіка Костянтина Поповича = Simpozionul ştiinţific internaţional: In memoriam academictanul Constantin Popovici. Relaţiile etnoculturale moldo-ucrainene : culegere de articole ştiinţifice / aut.-red. Cojuhari E., Cojuhari V. ; col. red. Bedonca-Cugal T. [et al.]. Chişinău, 2015. Vol. 1. 344 p.

18. Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки. Міжнародні наукові читання пам'яті академіка Костянтина Поповича = Simpozionul ştiinţific internaţional: In memoriam academictanul Constantin Popovici. Relaţiile etnoculturale moldo-ucrainene : culegere de articole ştiinţifice / aut.-red. Cojuhari E., Cojuhari V. ; col. red. Bedonca-Cugal T. [et al.]. Chişinău, 2016. Vol. 2 : Probleme actuale de istorie, limbă şi cultură a ucrainenilor din Republi-

ca Moldova = Актуальні питання історії, мови та культури українців Республіки Молдова. 340 p.

19. Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки. Міжнародні наукові читання пам'яті академіка Костянтина Поповича = Simpozionul ştiinţific internaţional: In memoriam academictanul Constantin Popovici. Relaţiile etnoculturale moldo-ucrainene : culegere de articole ştiinţifice / red. resp. E. Cojuhari, V. Cojuhari. Chişinău : Stratum Plus, 2017. Vol. 3. 378 p.

20. Українці в культурі Молдови = Ucrainenii în cultura Moldovei. Тематична бібліографія / [уклад.: Кожухар В., Заїмова Л.]. Кишинів, 2008. 80 с.

21. Українці Молдови. Історія і сучасність. Наукові дослідження і матеріали / [гол. ред. В. Г. Кожухар]. Кишинів : Елан Поліграф, 2008. 256 с.

22. Academicianul Constantin Popovici. Omul. Savantul. Scriitorul: Biografia. Opera. Aprecieri. Iconografia. Bibliografia = Академік Костянтин Попович. Людина. Учений. Письменник: Біографія. Творчість. Оцінки. Іконографія. Бібліографія / [col. red. I. Bodrug, R. Cleiman, E. Cojuhari, D. Civali şi alt.]. Chişinău : Elan Poligraf, 2006. 740 p.

23. Datii Iu., Cojuhari E. Problems of functioning and maintaining the Ukrainian language and ethnic group in Moldova. *Regulating the use of languages in the multi-ethnic society*. Chişinău, 1996. P. 41–44.

24. Satul Petrunca la cîntec şi la joc. Din istoria şi poezia populară a satului Petrunca – Glodeni / [Popovici C. (red. şef), Cojuhari E., Botezatu Gh., Datii Iu., Mironenco Ia., Panico V.]. Chişinău : Tipografia Academiei de ştiinţe, 1995. 256 p.

25. Standardele internaţionale pentru protecţia minorităţilor naţionale şi situaţia ucrainenilor şi bulgarilor în localităţile compact populate de ei în Republica Moldova / [Cara N., Chirtoacă D., Cojuhari E., Stoianova T. (red. ş.) şi alt.]. Chişinău, 2003. 232 p.

References

1. Popovich K. (ed.-in-chief), Kozhukhar Ye., Kozhukhar V., Mironenko Ya., Panko V. (1997) *V zemle nashi korni. Istoriya, traditsii i folklore siol Danu, Nikolayevka i Kamenkutsa Glodianskogo rayona. Issledovaniya i materialy* [Our Roots are in the Ground. The History, Traditions, and Folklore of the Villages Danu, Nicolaevca and Camencuţa (Glodeni District). Studies and Materials]. Chişinău: Ştiinţa, 200 pp.

2. Damyan V. (2007) *Ukrainskoe kazachestvo v politicheskoy istorii Moldavskogo kniazhestva (vtoraya polovina XVI v. – nachalo 80-h gg. XVII v.)* [Ukrainian Cossackdom in Political History of the Principality of Moldavia (Second Part of the XVIth

Century to Early 1680s)] (a thesis for qualifying as Ph.D. in History). Chişinău, 174 pp.

3. (2000) *Yezhegodnik Instituta mezhetnicheskikh issledovaniy Akademii nauk Respubliki Moldova* [An Annual of the Institute of Interethnic Studies at the Academy of Sciences of the Republic of Moldova]. Chişinău, Vol. 1.

4. (2002) *Yezhegodnik Instituta mezhetnicheskikh issledovaniy Akademii nauk Respubliki Moldova* [An Annual of the Institute of Interethnic Studies at the Academy of Sciences of the Republic of Moldova]. Chişinău, Vol. 3.

5. (2005) *Yezhegodnik Instituta mezhetnicheskikh issledovaniy Akademii nauk Respubliki Moldova* [An

Annual of the Institute of Interethnic Studies at the Academy of Sciences of the Republic of Moldova]. Chişinău, Vol. 4.

6. Kozhukhar V. (2017) *Ukrayinistychni studiyi v Respublitsi Moldova* [Ukrainian Studies in the Republic of Moldova]. *VIII International Congress of Ukrainists. Ukrainian Studies. Education. Collected Scientific Papers. Part I* (ed.-in-chief H. Skrypnyk) (NAS of Ukraine, IAUS, M. Rylskiy IASFE). Kyiv, pp. 151–163.

7. Kramarenko I. (no date) *Oglashenyi predvaritelnye itogi pridnestrovskoy perepisi naseleniya* [Preliminary Results of the Trans-Dniester Population Census are Divulged] (electronic resource). Available at: <http://www.olvia.idcnet.com/o137-09-05.htm>.

8. Pastukh N., Kharchyshyn O. (2009) *Tradytstynyi folklor ukrayintsiv pivnichnoyi Moldovy: aktualnist ta spetsyfika doslidzhennia* [Traditional Folklore of Northern Moldova's Ukrainians: Topicality and Specificity of the Research]. *Narodna tvorchist ta etnohrafyia* [Folk Art and Ethnography], # 2, pp. 40–46.

9. (2006) *Perepis naseleniya 2004 g. Demograficheskiye, natsionalnyye, yazykovyye, kulturnyye kharakteristiki. Statisticheskiy sbornik* [The 2006 Population Census. Demographic, National, Linguistic, and Cultural Features. A Statistical Collection]. Chişinău, Vol. 1, pp. 52–89.

10. Popovych K. (1995) *A v pisni – kokhannia i rozpach, vidhomin buremnykh podiy, nadiya i vira v prydedshnie* [In Song are Love and Despair, An Echo of Turbulent Events, and Hope and Belief in the Future]. *Spivaye Sturzovka. Zbirka ukrayinskoho ta moldavskoho folkloru sela Sturzovka Hlodianskoho rayonu Moldovy* [Sturzovca is Singing. A Collection of Ukrainian and Moldovan Folklore of the Village of Sturzovca (Glodeni District, Moldova)]. Chişinău: Tipografie Academie de Ştiinţe, pp. 3–21.

11. Popovych K. (2007) *Narysy ukrayinskoho folkloru ta khudozhnoyi literatury Moldovy* [Essays on Ukrainian Folklore and belles-lettres of Moldova]. Chişinău: Biznes-elita, 609 pp.

12. Popovych K. (2008–2010) *Vybrani tvory = Scrisori alese* [Selected Works = Scrisori alese]. Chişinău: Elan Poligraf, Vol. 1–16.

13. Popovych K. (1998) *Storinky litopysu (do ukrayinsko-moldavskyykh folklorno-literaturnyykh vzayemyn i problem istoriyi ta samobutnosti ukrayintsiv Moldovy)* [Columns of Annals (On the Issue of Ukrainian-Moldovan Folkloric and Literary Interrelations and Problems of History and Identity of Moldova's Ukrainians)]. Chişinău: Paragon, 242 pp.

14. Popovych K. (1995) *Ukrayinskyi teatr na Kyshynivskiy stseni* [The Ukrainian Theatre on the Chişinău Stage] (ed. K. Cherneha (Kozhukhar)). Chişinău: Ştiinţa, 216 pp.

15. Stepanov V. (2010) *Grani identichnostey. Et-nograzhdanskiye protsessy v srede natsionalnykh menshinstv Respubliki Moldova na primere ukrayinskogo naseleniya (1989–2009)* [Facets of Identities. Ethno-Civil Processes amidst National Minorities of the Republic of Moldova Exemplified by the Ukrainian Population (1989–2009)]. Chişinău: Elan-inc., 596 pp.

16. (2006) *Ukrayinska palitra Moldovy* [Paleta ucraineană a Moldovei = Ukrainian Palette of Moldova] (alcăt.: Evgheni Oseredciuc). Chişinău, 176 pp.

17. Bedonca-Cugal T. et al. (col. red.) (2015) *Ukrayinsko-moldovski etnokulturni zvyazky. Mizhнародni naukovy chytannia pamyati akademika Kostiantyna Popovycha = Simpozionul ştiinţific internaţional: In memoriam academictanul Constantin Popovici* [Ukrainian-Moldovan Ethno-Cultural Relations. The International Scientific Lectures in Memory of the Academician Kostiantyn Popovych]. *Relaţiile etnoculturale moldo-ucrainene : culegere de articole ştiinţifice* (aut.-red. Cojuhari E., Cojuhari V.). Chişinău, Vol. 1, 344 pp.

18. Bedonca-Cugal T. et al. (col. red.) (2016) *Ukrayinsko-moldovski etnokulturni zvyazky. Mizhнародni naukovy chytannia pamyati akademika Kostiantyna Popovycha = Simpozionul ştiinţific internaţional: In memoriam academictanul Constantin Popovici* [Ukrainian-Moldovan Ethno-Cultural Relations. The International Scientific Lectures in Memory of the Academician Kostiantyn Popovych]. *Relaţiile etnoculturale moldo-ucrainene : culegere de articole ştiinţifice* (aut.-red. Cojuhari E., Cojuhari V.). Chişinău, Vol. 2: Probleme actuale de istorie, limbă şi cultură a ucrainenilor din Republica Moldova = Aktualni pytannia istoriyi, movy ta kultury ukrayintsiv Respubliki Moldova [Live Issues of History, Language, and Culture of the Republic of Moldova's Ukrainians], 340 pp.

19. Cojuhari E., Cojuhari V. (red. resp.) (2017) *Ukrayinsko-moldovski etnokulturni zvyazky. Mizhнародni naukovy chytannia pamyati akademika Kostiantyna Popovycha = Simpozionul ştiinţific internaţional: In memoriam academictanul Constantin Popovici* [Ukrainian-Moldovan Ethno-Cultural Relations. The International Scientific Lectures in Memory of the Academician Kostiantyn Popovych]. *Relaţiile etnoculturale moldo-ucrainene : culegere de articole ştiinţifice*. Chişinău: Stratum Plus, Vol. 3, 378 pp.

20. Kozhukhar V., Zayimova L. (compilers) (2008) *Ukrayintsi v kulturi Moldovy = Ucrainenii în cultura Moldovei. Tematychna bibliohrafyia* [Ukrainians in the Moldovan Culture. A Subject Bibliography]. Chişinău, 80 pp.

21. Kozhukhar V. (ed.-in-chief) (2008) *Ukrayintsi Moldovy. Istoriya i suchasnist. Naukovi doslidzhen-*

nia i materialy [The Ukrainians of Moldova. The History and Modernity. Scientific Studies and Materials]. Chişinău: Elan Poligraf, 256 pp.

22. Bodrug I., Cleiman R., Cojuhari E., Covali D. și alt. (col. red.) (2006) *Academicianul Constantin Popovici. Omul. Savantul. Scriitorul: Biografia. Opera. Aprecieri. Iconografia. Bibliografia* [The Academician Kostaintyn Popovych. A Man, a Scholar, a Writer: A Biography, Works, Estimates, an Iconography, and a Bibliography]. Chişinău: Elan Poligraf, 740 pp.

23. Datii Iu., Cojuhari E. (1996) Problems of Functioning and Maintaining the Ukrainian Language

and Ethnic Group in Moldova. *Regulating the Use of Languages in the Multi-Ethnic Society*. Chişinău, pp. 41–44.

24. Popovici C. (red. șef), Cojuhari E., Botezatu Gh., Datii Iu., Mironenco Ia., Panico V. (1995) *Satul Petrunea la cîntec și la joc. Din istoria și poezia populară a satului Petrunea – Glodeni*. Chişinău: Tipografia Academiei de științe, 256 pp.

25. Cara N., Chirtoacă D., Cojuhari E., Stoianova T. (red. ș.) și alt. (2003) *Standardele internaționale pentru protecția minorităților naționale și situația ucrainenilor și bulgarilor în localitățile compact populate de ei în Republica Moldova*. Chişinău, 232 pp.

Summary

Basing on the numerous sources, the authors are considering the main ethnodemographic and ethnocultural processes among the Ukrainians of the Republic of Moldova – the second largest ethnic group after the title ethnos, which is distinguished by its bright originality and its deep historical roots, that dates back to ancient times. The isolation from life-giving nation-building processes in Ukraine, lack of elementary rights to study and nourish their native language, history and culture have affected significantly on the level of national consciousness of local Ukrainians, led to active processes of assimilation, and sometimes, marginalization. The process of the Ukrainian community revival has started only with the independence gaining by the Republic of Moldova and Ukraine. This process can be divided conditionally into three periods:

1. The period of self-awareness (1989 – mid-1990s). The foundations of the legislation in the field of the Ukrainian national minority rights protection have been laid. It has given the impulse to the appearance of the first Ukrainian social organizations, educational institutions, where the study of the mother tongue has been introduced. The foundation of the Department of History, Culture and Language of Ukrainians of Moldova at the Institute of National Minorities of the Academy of Sciences of Moldova, opening of the Ukrainian language departments at the A. Russo Beltsi State University, T. Shevchenko Tiraspol State University and Pedagogical College in Lipkany, Lesya Ukrainka Library, the introduction of Ukrainian-language programs on the National Radio and Television, Ukrainian magazines, amateur creative groups, etc. have happened. The ethnic consciousness of the local Ukrainian population is awakening at this time.

2. The period of ethnic values strengthening (mid-1990s – 2010) is characterized by further improvement of the legislation, the Republic accession of the international legal acts in the field of the national minorities protection; comprehensive study of the history, language and culture of Ukrainians of the region, the carrying out of the first expeditions to the Ukrainian villages of Moldova, the publication of scientific works, folklore collections; the origin of the literary process, the printing of the first literary works in Ukrainian under the local Ukrainians authorship; the development of a network of educational institutions with the study of the Ukrainian language, the treatment (taking the linguistic situation into account) of the own scientific and didactic material in the mother tongue, literature, history and culture of the Ukrainians in Moldova; the increase of the number of ethnocultural communities, their active work concerning the preservation and development of Ukrainian culture, language, church, etc.

3. From 2010 – the period of activity decline, *trampling on the place*, hesitation and discouragement of a considerable part of Ukrainians in the conditions of complicated political, social-economic and cultural

transformations; significant losses, first of all in the field of education (by 2018 the number of educational institutions with the study of the native language has decreased almost treble; no one educational institution with the Ukrainian language of teaching has been left; in fact, the ethnocultural component in preschool educational institutions is absent; the Russian assimilation of Ukrainian children is continued; the educators of kindergartens preparation at the Pedagogical College of Lipkany is reduced, and the Department of Ukrainian Language and Literature is broken up at the A. Russo Beltsi State University). On the other hand, against the backdrop of complicated political conflicts, civil mobilization of Ukrainians, primarily of the North of the Republic of Moldova is occurred. These are people, who have been the first to protect sovereignty, opposed openly the unionism and attempts of certain political forces to destroy the Republic of Moldova as an independent state. Local Ukrainians follow closely and react painfully on the tragic events in Ukraine.

The local Ukrainian population in the difficult historical conditions of separation has kept mainly the all-Ukrainian basis of material and spiritual culture. Despite the fact that since the proclamation of independence till 2018 the number of Ukrainians in the Republic of Moldova has decreased by almost 200 thousand people, and self-awareness of a large part of them is characterized by a certain ambivalence, the Ukrainian community of the region has made a rapid break in its development in many fields, as education, science, literature, culture, media, public movement, etc. The complex social-economic and political processes of recent years, mass migration have influenced negatively on the ethnic processes among Ukrainians. Ukrainian schools have suffered the greatest losses. And the destruction of the Ukrainian component in education will inevitably affect negatively on the further development of the Ukrainians in Moldova.

Keywords: Ukrainians of the Republic of Moldova, ethnic consciousness, material and spiritual culture, Ukrainian component in education, Ukrainian-language media.